

BÖRTÖNKÖNYVTÁRI ELLÁTÁS NAGY-BRITANNIÁBAN

A prison libraries. (Library Association guidelines for library provision in prison department establishments. London, LA, 1981. 63 p.) c. kiadvány alapján KOVÁCS LÁSZLÓNÉ összefoglalása.

Az utóbbi időben – talán a kiadványok mindenki számára történő egyetemes hozzáférhetővé tételének programja miatt, vagy más okokból is, de a hagyományos könyvtári szolgálatból "kitörve" – világszerte mind több gondot fordítanak a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátásának megszervezésére, illetve javítására.

A börtönkönyvtári ellátásban az elmúlt néhány évben Magyarországon tapasztalható örvendetes fejlődés készítet bennünket arra, hogy az összevetés céljából megnézzük, mi történt e téren más országokban, például Angliában.

A rabok könyvvél történő ellátása Angliában évszázados múltra tekint vissza. Kezdetben, a XIX. század végén az elítéltek számára az olvasást olyan privilégiumként kezelték, amit ki kellett érdemelni. Jutalomként, több fokozatban juthattak olvasmányhoz a rabok, elsőként bibliát és más vallásos tárgyú irodalmat kaptak, másodikként oktatási anyagot, és a privilégium legfelső fokaként kaphattak csak regényeket és egyéb szórakoztató irodalmat. Sokszor szabadult a rab anélkül, hogy a legfelső fokot elérte volna. A XX. század elején e tekintetben gyökeres szemléletváltás indult meg, amelynek eredményeképpen a könyvtár használata jutalom helyett a reszocializációs-nevelési folyamat szerves részévé vált. A könyvállomány nagysága is jelentősen növekedett, főleg ajándékok révén. A könyvek kezeléséhez pedagógusok nyújtottak önkéntes segítséget. 1936-ban a Library Association (Könyvtáros Egyesület) bizottságot hozott létre a börtönkönyvtárak szervezésében való közreműködésre. Ajánlásaik közül akkor még néhány életképtelennek bizonyult; például főfoglalkozású könyvtáros kinevezését javasolták minden könyvtár élére. Abban az időben, amikor a könyvtárak felállítását is ellenezte sok börtönigazgató, ez a célkitűzés teljesülhetetlen vágy maradt. Azonban az egyesület indítványa alapján vált mind a mai napig élő gyakorlattá, hogy a helyi közművelődési könyvtár a börtönfenntartó hatóság térítése alapján letéti állománnyal látja el a börtönkönyvtárat. Ez az összeg jelenleg fejenként átlag 0,75 font, de 1,60 fontra tervezik emelni. A XX. század közepén megfogalmazott börtöntörvények az olvasást már olyan jogként említik, amely rendbontás miatt büntetesként szüneteltethető, de semmilyen más módon meg nem sérthető. Nem lehet könyvet visszatartani pusztán annak tartalma miatt, kivéve, ha az orvostiszttel konzultálva az igazgató indokoltnak látja. A hetvenes években a börtönkönyvtári ellátás színvonalát elégtelennek találva, a belügyminisztérium néhány lelkes nevelőtisztjének kezdeményezésére munkacsoportot állítottak fel a helyzet felmérésére és javaslatok kidolgozására. Az általuk készített beszámolóra támaszkodva a

Library Association irányelveket dolgozott ki és adott közre (Prison libraries. London, LA, 1980.). Az első kiadás sikerein felbuzdulva az észrevételek figyelembevételével második kiadása is megjelent a könyvek és állományépítési, könyvtártechnikai, valamint könyvtárigazgatási tudnivalókat tartalmaz.

Az irányelvek szerint a megfelelő ellátás érdekében az alábbi állomány nagyságok kívánatosak:

az intézményben őrzött rabok száma	minimális kötetszám
150-ig	1500
151–350	3500
351–550	5500
551–850	8500
851 és felette	fejenként 10 kötet

Az állomány nagyságát több tényező befolyásolja, például, bővebb kell, hogy legyen a választék, ha rendszertelen a könyvtárhasználati idő, s egyszerre több könyvet kölcsönöznek; ha a könyvtárnak az oktatásban is szerepet kell vállalnia; ha egyéb könyvhözjutási lehetőség nincs a börtönben (pl. vásárlás a kázinóban). A folyóiratok jelentősége a könyvtárhasználatra szoktatásban való szerepük miatt várhatóan fokozódik, ezért tíz elítéltra számítva egy cím, de minimálisan 15 cím járjon. Nagyobb intézményeknél (550 fő felett) bizonyos címek több példányban való előfizetése is indokolt. Ahol a helyi könyvtárhasználat korlátozott, ott a kurrens folyóiratszámokat is célszerű kölcsönözni, a régebbi számokat olvasóterem esetén is kölcsönözni kell. Egyre inkább növekszik az audiovizuális anyagok szerepe, főleg a börtönökben folyó írni-olvasni tanításban, s egyéb tanfolyamokon.

Összetételében az állomány a szórakozást és az oktatást kell, hogy szolgálja. Külön hangsúlyt kell helyezni az alapképzést szolgáló könyvekre. A nemzeti kisebbségek számára az állomány tartalmazza a kisebbség nyelvén is irodalmat, valamint angol nyelven a kisebbségről szóló irodalmat. Annak ellenére, hogy a vadnyugati, kriminológiai, tudományos-fantasztikus irodalom a legnépszerűbb, nem hiányozhatnak a versek, életrajzok, a klasszikus és modern regényirodalom sem. Szükség van sport- és hobbi-könyvekre, nemkülönben az olvasási készséget fejlesztő könyvekre is. Olvasásnépszerűsítő feladatot töltenek be a papírkötésű olcsókönyvek. (A közvéleményhez hasonlóan a rabok is az ilyen formában megjelent műveket tartják szórakoztató irodalomnak, a keménykötésűeket pedig oktatási célokat szolgálóknak.) A csökkentlátóak számára kínáljon a könyvtár öregbetűs könyveket.

Az általános tájékoztatást nyújtó referenz művek széles választéka álljon a használók rendelkezésére (új kiadású enciklopédia, szótárak, évkönyvek, címtárak, kézikönyvek). Ahol a könyvtári órák száma kevés, ott tegyék lehetővé a referenz művek rövid időre történő kikölcsönzését. Atlaszok, térképek és a jogi szakirodalom kérdésében elterőek a vélemények; sokan a gonosz célú felhasználás veszélyét látják bennük.

A börtönkönyvtár is legyen képes olyan dokumentumokra vonatkozó kérések teljesítésére, amelyek nincsenek meg a saját állományában. A könyvtárközi kérések lebonyolítására megfelelően gyors eljárást kell kidolgozni, hiszen a börtönélet amúgy is késlelteti az információhoz jutást. Számításba kell venni az elítéltek fluktuációját; gyakran előfordul, hogy mire a kérésre küldött dokumentum megérkezik, az elítéltet már másik börtönbe szállították. A könyvtári rendszer viselkedjék ilyen esetben rugalmasan, tegye lehetővé, hogy a kért művet az elítéltnak új tartózkodási helyére utánaküldjék.

Kívánatos, hogy a közművelődési könyvtár állományának katalógusa is rendelkezésre álljon mikrofilmen, esetleg online üzemmódban, aminek megvalósítására egyre nagyobb esély van. Mindenképpen javasolt azonban viszonylag gazdag bibliográfiai apparátus fenntartása a tájékoztató munka segítésére.

Az állomány fizikai állapota nem lehet rosszabb, mint a közművelődési könyvtárakban. Ezt rendszeres könyvcserével lehet biztosítani. Gazdaságos megoldás papírkötésű olcsókönyveket beszerezni és gyakrabban cserélni.

A használók képzésére a börtönkönyvtárakban fokozott hangsúlyt kell helyezni, különös tekintettel a könyvtárhasználatban teljesen járatlan elítéltekre. Ismertetni kell a teljes könyvtári rendszer közvetett igénybevételének lehetőségét is.

Nem használhatja a börtönkönyvtárat a vonatkozó belügyminisztériumi szabályok értelmében a személyzet; nekik vagy a helyi közművelődési könyvtár áll rendelkezésükre, vagy a börtönben külön könyvtárat kell fenntartani számukra. A foglyok és a személyzet közös könyvtára nyilvánvalóan az erőforrások hatékonyabb kihasználását eredményezné. Az 1979-ben készült *May-Report** olyan kezdeményezésre bátorít, amelyben az ellátást mindkét réteg számára ugyanaz a könyvtár végzi.

A könyvtárszolgálatot működtető személyek négy kategóriába tartoznak: 1. a börtön nevelőtisztje (felelős a könyvtári ellátásért a vezetőség előtt, és felügyeletet gyakorol a könyvtári személyzet fölött); 2. a könyvtáros (képesített, minimálisan egyéves gyakorlattal rendelkező könyvtáros, a közművelődési hálózat valamelyik könyvtárának munkatársa; munkaidejének csak egy részét tölti a börtönkönyvtárban a szakképzettséget igénylő munkák elvégzésére, s fizetésének egy részét a belügyminisztérium biztosítja); 3. börtöntiszt-könyvtáros (egy vagy több fő, a nevelőtiszt alá tartoznak, és felügyelik a rabsegéderő(k) munkáját; könyvtártechnikusi képzettségük javasolt); 4. rabsegéderő (az elítéltek egyike; követelmény vele szemben, hogy írni-olvasni, számolni tudjon; esetükben problémát jelent a rabok gyakori áthelyezése).

A könyvtári személyzet szolgálati idejére és a könyvtári nyitvatartási időre a hatékony ellátás érdekében a következő minimális értékek ajánlottak.

*Committee of inquiry into the U.K. Prison Services Report. London, HMSO, 1979. Cmnd 7673 /The May-Report/

Rabok száma	Képesített könyvtáros	Börtöntiszt-könyvtáros	Rab-segéderő	Könyvtári nyitvatartás
	óra			
1 – 150	7	10	14	7
151 – 350	14	20	28	14
351 – 550	20	30	40	20
551 – 850	24	34	42	24
851 – 1150	30	42	45	30
1151 felett arányosan			

Az irányelvek a továbbiakban útmutatást nyújtanak a börtönkönyvtárak helyiségeinek kialakításához, az olvasószolgálati munkához, a könyvtárpropagandához.

A magyarországi gyakorlatra vonatkozóan szívesen látnánk a szóbeli beszámolókon túl cikkeket és tanulmányokat, hogy a hazai jó gyakorlat nemzetközi összehasonlítása is lehetővé váljon.

* * *

A Könyvtártudományi szakkönyvtárban (Bp. VIII., Múzeum u. 3.) a kérdéssel kapcsolatban az alábbi szakkönyvek állnak még az érdeklődők rendelkezésére:

The libraries' choice. Ed. Her Majesty's Stationery Office, Department of Education and Science. London, 1978. 53 p. (Library information series 10.)

Library services to the disadvantaged. Ed. William Martin. Hamden, Conn. Linnet Books, London – Bingley, 1975. 185 p.

BRAMLEY, Gerald: Outreach. Library services for the institutionalised, the elderly and the physically handicapped. London – Hamden, Conn. Bingley – Linnet, 1978. 232 p.

LE DONNE, M. – CHRISTIANO, D. – STOUT, J.: Survey of library and information problems in correctional institutions. Bibliography. Vol. 4. Ed. California University, Berkeley. Washington, ERIC Reports, 1974. 28 lev.

